

ПРОЦЕНКА на состојбата во медиумскиот сектор на Македонија во однос на препораките од Групата високи експерти за системски прашања од владеење на правото поврзани со следењето на комуникациите откриено пролетта 2015

Снежана Трпевска и Игор Мицевски
 Институт за комуникациски студии, Скопје

Анализа на проблемот

На 8-ми јуни 2015 година, Групата високи експерти ја објави својата оценка за кризата на демократијата во Република Македонија¹. Подвлекувајќи дека медиумите се „клучен елемент во демократијата, не само како јавен чувар, туку и како придонесувач кон плурализмот, демократскиот развој и дијалогот“, во оценката се идентификувани неколку алармантни недостатоци во македонскиот медиумски систем кои сериозно ги попречуваат демократските процеси во земјата. Исто така, се наведува и дека постои „нездрава врска помеѓу мејнстрим медиумите и највисоките владини функционери, каде првите примаат директни наредби поврзани со основните и суштествените прашања од уредувачката политика“. Покрај тоа, се наведува дека и кај приватните медиуми и кај Јавниот радиодифузен сервис „заплашувањето, отсуството на добри услови за работа за новинарите и финансиската нестабилност на медиумските компании ги прават зависни од владиното рекламирање и создаваат опкружување на страв кое поттикнува самоцензура“. Оваа практика претставува закана за демократските процеси воопшто, како и за способноста на земјата да одржи слободни и фер избори, особено бидејќи „ги нарушува правото на јавноста да добива информации од различни извори и слободата на изразување различни ставови и го намалува просторот за објективно и балансирано известување за фактите²“. Ова Резиме за јавни политики нуди цврсти докази во прилог на тврдењето дека следните избори во Македонија не треба да се одржат се додека не се направат итни и сериозни промени во медиумскиот сектор, вклучувајќи деполитизација на регулаторното тело (АВМУ); ослободување на Јавниот радиодифузен сервис (МРТВ) од политички притисок; и обезбедување на повисоко ниво на политички плурализам во известувањето на приватните радиодифузери.

¹ Достапно на: http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf

² Ибид., стр. 19.

Состојба во однос на Препораките од Извештајот на Групата високи експерти

Овие тврдења ги поткрепуваме со наодите од квалитативната анализа (на вработувањето) на медиумското известување за политичките актери и настани која се спроведува во рамки на проектот МОДЕМ³. Покрај тоа, оценката почива и на неколку последователни научни истражувања на медиумските политики во Македонија⁴. Во однос на секоја од Препораките на Групата високи експерти ние даваме наша оценка.

- **Сопственичката структура и финансирањето на медиумите треба да се транспарентни. „Купувањето“ на политичката поддршка од медиумите преку финансиска поддршка на медиумските куќи е неприфатливо. Треба да се воведат строги правила за владиното рекламирање.**

Најголемиот дел од медиумите на национално и регионално ниво во земјата (особено највлијателните телевизии) сè уште се под директно влијание од Владата и ВМРО-ДПМНЕ.

	2012	6.615.609
	2013	7.244.950
Прва половина 2014		3.985.500
Втора половина 2014		нема податоци
Прва половина 2015		нема податоци
Втора половина 2015		мораториум

Средства од Буџетот наменети за јавни кампањи во медиумите според податоците објавени на интернет страницата на Владата⁵. АВМУ престана да објавува официјални податоци во средината на 2014 година.

³ МОДЕМ достапно на: <http://respublica.edu.mk/1modem-info>

⁴ Неколку истражувања се достапни на: <http://mediaobservatory.net/macedonia-0>

⁵ Медиумските слободи „зауздени“ со јавни пари, Достапно на: <http://mediaobservatory.net/sites/default/files/State-Media%20Financial%20Relations%20in%20Macedonia.pdf>

Иако во текот на демократската криза, во јули 2015 година, е ставен мораториум на Владино рекламирање во приватните медиуми, сепак на оваа мерка се гледа како на привремена мерка која може да биде повлечена кога ‘покровителите ќе се вратат на власт’. Што е уште поважно, не беше разгледано скриеното и нетранспарентно финансирање на партиите во однос на законската регулатива и во однос на независна финансиска контрола, со што се отвора простор за непречен проток на пари од партиите во медиумите. Во февруари 2016 година новоименуван функционер во Министерството за транспорт и врски објави дека во мај 2015 година на три провладини комерцијални телевизии биле префрлени вкупно 2,6 милиони евра⁶. Тврдењето дека нема надзор над финансиите на медиумите може дополнително да се потврди преку анализата на медиумските содржини во периодот од почетокот на „процесот Пржино“: двата последователни извештаи од истражувачкиот проект МОДЕМ покажуваат дека медиумската промоција на Владини проекти и „остварувања“ се интензивираше во невиден размер во месеците од ноември 2015 година⁷.

- *Медиумите треба да се дистанцираат од партиската политика и не треба да им стојат на располагање на политичарите и политичките партии*

Од септември 2015 година, веднаш откако политичките партии се согласија дека Македонија може да оди на предвремени избори доколку се исполнат одредени критериуми, се интензивираше пропагандистичкото известување на Јавниот радиодифузен сервис (МТВ1, МТВ2), како и на највлијателните приватни телевизии (Сител, Канал 5 и Алфа). Извештаите од МОДЕМ за медиумското покривање на политичките процеси и актери потврдуваат дека од ноември 2015 година про-ВМРО медиумите влегоа во агресивна пропаганда⁸.

Телевизиите кои имаат огромен удел во гледаноста⁹ без исклучок известуваа пропагандистички за сите промотивни активности на владата и на ВМРО-ДПМНЕ: преку возвишување и фаворизирање на партијата и/или

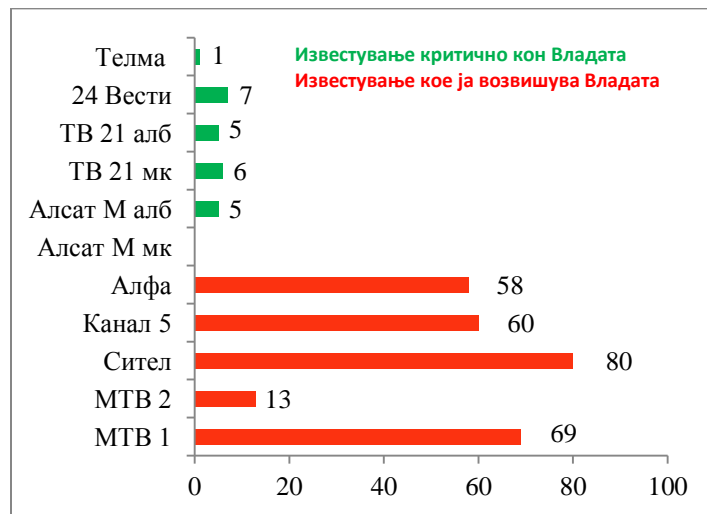
⁶ “Ден по Диво насеље провладините телевизии добиле 2,6 милиони евра, Радио Слободна Европа, 15-ти февруари”, Достапно на: <http://www.makdenes.org/archive/news/20160202/428/428.html?id=27527825>

⁷ МОДЕМ: Прв месечен извештај, достапен на: http://respublica.edu.mk/modem/23-18-dekemvri-2015/First-Monthly-report-MODEM-28_12_15%20EN_PDF.pdf

⁸ Ибид.

⁹ Види го графиконот на следната страница.

демонизирање на опозициската СДСМ и независните организации и поединци кои се критични кон ВМРО-ДПМНЕ.

Број на телевизиски прилози посветени на владините проекти и остварувања емитувани на телевизиите на национално ниво во периодот од 19-ти декември 2015 до 29-ти јануари 2016.¹⁰

Овој наод важи и понатаму без разлика на фактот што во изминатив месец членови на опозицијата гостуваа на интервјуа во медиумите кои се про-ВМРО. Критичката анализа на интервјуата укажува дека, иако поканети, претставниците на опозициските партии беа предмет на хајка и малтретирање во текот на интервјуата.

Покрај тоа, показателите од анализата на вратувањето спроведена во рамки на МОДЕМ, го потврдуваат постоењето на уредувачка конвергенција помеѓу овие медиуми. МТВ1, Сител, Канал 5 и Алфа изгледаат како да се уредувани од ист центар на моќ: тие секогаш ги ставаат истите теми на агендата, често ги цитираат истите извори, често користат исти формулации во прилозите и користат идентично вратување на политичките актери¹¹.

Интерпретативните рамки кои ги користат провладините телевизии во нивното известување се совпаѓаат со интерпретативните рамки конструирани од страна на ВМРО-ДПМНЕ. Користат иста логика на аргументација во вратувањето на политичките настани и актери. Откако се претходно еднаш конструирани од партијата, неколку “рамки на интерпретација” на политичките настани и

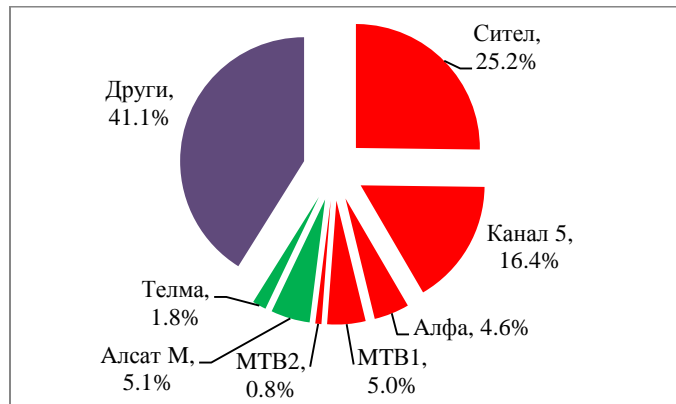
¹⁰ МОДЕМ Втор месечен извештај, достапен на:

http://respublica.edu.mk/modem/19-29-januari/Second-Monthly-report-MODEM_EN.pdf

¹¹ Ибид.

актери агресивно се репродуцираат низ јавната сфера¹². Еден од посилните медиумски наративи во последните неколку недели е наводниот “криминалитет”, “незаконитост” и “непатриотско однесување” на Специјалниот јавен обвинител. Со оглед на фактот дека СЈО е надлежно за судското гонење за кривични дела наводно извршени од страна на високи функционери на Владата предводена од ВМРО-ДПМНЕ, овие медиуми постојано репродуцираа демонизирачки рамки против СЈО во согласност со интерпретативните рамки на партијата. Покрај тоа, откако Никола Груевски поднесе оставка од премиерската функција, про-владините медиуми целосно го свртеа своето внимание кон него, со што де факто го промовираа како премиер.

Една од најчестите дискурзивни тактики на партијата која агресивно се репродуцираше преку усогласените медиуми е конструирањето на „синџир на еквивалентност“ помеѓу активностите на критичките претставници на невладиниот сектор, Специјалното јавно обвинителство и опозициската партија СДСМ. Овие конструкции потоа се користеа за да ги овозможат неоснованите напади врз сите овие актери етикетирајќи ги како „криминални“ или „предавнички“ за македонските државни интереси¹³.

Највлијателните телевизии во однос на гледаноста во 2014. Категоријата „Други“ вклучува локални и регионални телевизии, од кои многу се провладини.¹⁴

Овие наоди укажуваат на тоа дека највлијателните медиуми во Македонија не се дистанцираат од ВМРО-ДПМНЕ. Поради тоа, во периодот од ноември 2015 година, деградирано е почитувањето на принципот за политички плурализам во известувањето.

- *Јавниот радиодифузен сервис треба да тежнее да биде целосно непристрасен и независен од политички, комерцијални и други влијанија и идеологии и да придонесе за информирано граѓанство.*

Позицијата на Јавниот радиодифузен сервис (двата програмски сервиси МТВ1 и МТВ2) остана непроменета од отпочнувањето на процесот на политички преговори пред 4 месеци. Според законот, Јавниот сервис треба да обезбеди најмногу простор за политички плурализам односно да биде форум за јавна дебата за сите најактуелни прашања, бидејќи се финансира и им служи на сите граѓани. Во јануари 2016 година, Програмскиот совет на МРТВ, поддржан од Британската радиодифузна корпорација и Македонскиот институт за медиуми, се согласи да го усвои Насоки за „Етички и професионални принципи на МРТ за медиумско покривање на изборните процеси“¹⁵. Иако Насоките се наменети за однесувањето на МРТ за време на изборната кампања, сепак дел од принципите во нив се однесуваат на универзалните професионални стандарди, како што се: општите принципи за непристрасност и балансираност; стандардите за точност и за независност од политичките и економските центри на моќ. Анализата на известувањето на МТВ во последниот месец, пак, покажува пропагандистички дискурси и координираност со уредувачката политика на комерцијалните провладините телевизии и со интерпретативните рамки на ВМРО-ДПМНЕ. Јавниот радиодифузен сервис им служи на владејачките структури, наместо на јавниот интерес. Програмскиот совет на МРТ не презема ниту еден чекор за спроведување на Насоките.

- *Сите медиуми треба да се ослободени од каков било политички притисок без мешање или заплашување. Работните услови на новинарите треба да се подобрат за да се намали самоцензурата.*

Неколку последователни истражувања открија дека силната партиска колонизација на медиумите дава простор за вршење притисок, па дури и за заплашување на новинарите¹⁶. Сè почеста појава се меката цензура и самоцензурата во она што може, со голема точност, да се нарече „култура на подобност“¹⁷ што значи „политичка“ подобност на новинарите. Ова прашање не е покренато во текот на преговорите за медиумскиот сектор, така што останува непроменето.

¹² Ибид.

¹³ Ибид.

¹⁴ Извор: Медиумските слободи „зауздени“ со јавни пари, Достапно на: <http://mediaobservatory.net/sites/default/files/State-Media%20Financial%20Relations%20in%20Macedonia.pdf>

¹⁵ Достапно на: <http://mrt.com.mk/node/29490>

¹⁶ Снежана Трпевска и Игор Мицевски „Македонија“, во *Зошто е важен медиумскиот интегритет*, Достапно на:

http://mediaobservatory.net/sites/default/files/macedonia_0.pdf

¹⁷ Ибид.

Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (регулаторното тело) молчи во врска со фактот дека политичкиот плурализам во аудио-визуелните медиуми се влошува – со тоа не успеа да ја исполни својата главна мисија утврдена со закон – поттикнување на слободата на изразување, заштита и развој на плурализмот во аудио-визуелните медиуми и охрабрување и поддржување на разновидни, независни и самостојни аудио-визуелни медиумски услуги¹⁸. Оваа состојба се должи на екстремната партизација на регулаторното тело. Партизацијата оневозможува соодветно реагирање во случаи на говор на омраза: Во изминатите два месеца, бројни случаи на дискриминаторска реторика и три случаи на експлицитен говор на омраза беа идентификувани без реакција од Агенцијата во однос на Законот АВМУ¹⁹.

Предложени дејства

Врз основа на овие наоди, може да констатираме дека македонската јавна сфера не е слободна јавната сфера и таа не остава простор за одржување на слободни и фер избори²⁰. Доказите укажуваат дека медиумскиот сектор не се движи кон поголема демократизација, а во некои аспекти, ситуацијата е дури и влошена. Имајќи го ова предвид, ние ги предлагаме следниве дејства:

- Одложување на изборите во Македонија сè додека не се направат итни и сериозни промени во медиумскиот сектор, вклучувајќи деполитизација на регулаторното тело (АВМУ); ослободување на Јавниот радиодифузен сервис (МРТВ) од политички притисок; и обезбедување на повисоко ниво на политички плурализам кај Приватните радиодифузери.
- Неопходна е итна измена на Законот за АВМУ во однос на промена на системот за именување на членови на Советот на Агенцијата и промена во структурата на надлежности и на начинот на донесување одлуки во регулаторното тело. Овие измени треба веднаш да се спроведат. Треба да се даде доволно време за зајакнување на капацитетот на

новиот состав на Советот. Измените треба да се дадат на расправа и да ги прифатат невладините организации, експертите и професионалните организации.

- Ослободување на Јавниот радиодифузен сервис (МРТВ) од притисок. Неопходни се соодветни измени на Законот за АВМУ во однос на составот и именувањето на членовите на Советот на МРТ и наоѓање прифатливо решение за стабилно и долгорочно финансирање на МРТВ.
- Политичкиот плурализам треба да биде заштитен и загарантиран и надвор од изборниот период со одредби пропишани во Законот за АВМУ.
- Потребен е детален акциски план за да се обезбеди соодветна примена на измените во Законот и другите дејства. За акцискиот план треба да има расправа и да го прифатат сите засегнати страни, особено релевантните професионални организации и експерти.

¹⁸ Член 6 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги

¹⁹ За повеќе информации видете: МОДЕМ Прв и Втор месечен извештај и неделна Реакција бр. 6 – 12-ти февруари 2016. Достапно на: <http://respublica.edu.mk/izvestai-modem>

²⁰ Еден од четирите критериуми издвоени од Фридом хаус за една држава да се оцени како изборна демократија е дека истата мора да обезбеди „Значаен јавен пристап на големите политички партии до електоратот преку медиумите и преку генерално отворена политичка кампања“